

УДК 341.9(075.8)

Вікторія Качурінер,*канд. юрид. наук,
старший викладач кафедри конституційного права та державного управління
Міжнародного гуманітарного університету*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ВИРОБНИЦТВА

Стаття присвячена аналізу правових інструментів, які функціонують у міжнародному праві для регулювання сфери виробництва, значенню цих інструментів для екологічної політики Європейського Союзу, а також формулюванню висновків і пропозицій, які мають значення для вдосконалення та подальшого розвитку національного законодавства.

Ключові слова: правові інструменти, сфера виробництва, економічне співробітництво, навколишнє середовище, акти міжнародних організацій, міжнародні договори.

Постановка проблеми. Сьогодні виробництво має функціонувати й розвиватися не тільки за економічними, а й за екологічними законами та закономірностями з урахуванням меж і обмежень правового характеру, що об'єктивно існують. Найбільш актуальне значення для розробки та практики застосування екологічного законодавства України щодо правового забезпечення охорони навколишнього середовища й раціонального використання природних ресурсів у сфері виробництва має міжнародно-правовий досвід регулювання співробітництва у сфері виробництва.

Загальнонауковою основою під час дослідження цього питання стали праці фахівців у галузі міжнародного права та права Європейського Союзу, серед яких – І.І. Дахно, Л. Дюбуї, В.І. Лозо, В.Ф. Опришко, І.А. Троян та інші. Разом із тим наукові дослідження щодо міжнародно-правових інструментів регулювання сфери виробництва, незважаючи на отримані результати й накопичений досвід, потребують подальшого вивчення та вдосконалення.

Метою статті є дослідження міжнародно-правових інструментів регулювання сфери виробництва та їх значення для розвитку екологічного законодавства Європейського Союзу й України.

Виклад основного матеріалу. На земній кулі налічується понад 220 суверенних і незалежних держав, однак рівень їхнього економічного розвитку досить різний. Кожна з них має економічні відносини з іншими державами та міжнародними економічними організаціями, що зумовлено такими чинниками, як міжнародний поділ праці, природні та кліматичні умови, географічне положення, доступ до морських шляхів, наявність трудових ресурсів тощо. Аналіз діяльності будь-якої галузі виробництва країн світу дає підстави зробити висновок, що сьогодні немає країни, яка б більшою чи меншою мірою не була пов'язана в межах суспільного співробітництва з іншими країнами. І це цілком зрозуміло, адже за нинішніх умов міжнародного поділу праці практично

неможливо здійснювати розвиток суспільного виробництва, окремих великих підприємств та об'єднань без використання переваг міжнародного співробітництва. Водночас варто зауважити, що розвиток міжнародного співробітництва не лише сприяє функціонуванню національного господарського механізму, а й дає змогу підтримувати і зміцнювати мир на Землі, створювати систему міжнародної економічної безпеки [1, с. 746]. А це зумовлює необхідність розвитку міжнародних відносин у сфері суспільного виробництва, що, у свою чергу, потребує й певного правового регулювання цих відносин. Таке співробітництво підтверджує і практика міжнародного життя.

Статут ООН містить норми, які сприяють утвердженню рівності націй, економічному прогресу всіх народів [2]. Їх ігнорування членами ООН варто розглядати як порушення норм міжнародного права. Особливо велике значення для розвитку міжнародно-правових відносин економічного співробітництва у сфері виробництва мають акти Конференції ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) і Європейської економічної комісії ООН. Ці міжнародні організації чимало уваги приділяють питанням організації міжнародного співробітництва у сфері виробництва. У жовтні 1946 р. в Лондоні відбулося спільне засідання Комітету з координації стандартів і делегатів 25 країн, на якому прийнято рішення щодо створення Міжнародної організації зі стандартизації (The International Organization for Standardization – ISO) [3]. Бурхливий технічний прогрес, застосування нових матеріалів і технологій, розвиток міжнародних наукових, технічних та економічних зв'язків, зростання матеріальних потреб суспільства – усе це змусило керівні органи ISO та Міжнародної електротехнічної комісії (автономна організація в складі ISO – IEC), теоретиків і практиків стандартизації, представників промислових та академічних кіл держав-членів ISO/IEC серйозно замислитись над перспективами стандартизації та її роллю в нових умовах господарювання. Міжнародна стандартизація з кожним роком набуває все більшого розвитку [4].

Важливу роль у розвитку міжнародних відносин у сфері виробництва відіграють акти й інших міжнародних організацій. До них можна зарахувати Декларацію про встановлення нового міжнародного економічного порядку і Програму дій щодо встановлення нового міжнародного економічного порядку, які прийняті на VI спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1974 р.; Хартію економічних прав і обов'язків держав, прийняту на 29-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1974 р., тощо [5, с. 220]. Усі ці акти доцільно розглядати як джерела міжнародних відносин у сфері виробництва.

У червні 1972 р. відбулася Стокгольмська конференція ООН з проблем навколишнього середовища людини, яка прийняла Декларацію принципів і План дій. Ці документи схвалені Генеральною Асамблеєю ООН і поклали початок регулярної діяльності з охорони навколишнього середовища в рамках ООН. У результаті цього на Стокгольмській конференції ООН 1972 р. закріплено міжнародні принципи охорони навколишнього середовища. Водночас глави держав і урядів Європейського Союзу (далі – ЄС) доручили Європейській комісії розробити план природоохоронних дій. Загалом ця Конференція відіграла величезну роль у розвитку міжнародного права навколишнього середовища та активізації міжнародного природоохоронного співробітництва [6, с. 39].

Після Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища створена в 1972 р. Програма ООН з навколишнього середовища (далі – ЮНЕП). ЮНЕП є основним органом ООН у сфері охорони навколишнього середовища, який покликаний забезпечувати керівництво і сприяти співробітництву в інтересах навколишнього середовища шляхом стимулювання діяльності, інформування та надання допомоги з метою покращення якості життя. ЮНЕП визначає політику й координує діяльність із питань навколишнього середовища та відповідає за природоохоронний компонент сталого розвитку.

Нині робочі програми ЮНЕП зосереджені на таких основних напрямках: інформація, оцінювання й вивчення стану навколишнього середовища, включаючи потенціал реагування на надзвичайні ситуації, а також посилення функцій завчасного оповіщення й оцінювання; покращення координації діяльності конвенцій із питань охорони навколишнього природного середовища та розробка документів з екологічної політики; прісноводні ресурси; передача технологій і промисловість [7, с. 26].

Промислове співробітництво означає економічні взаємини й діяльність, що зумовлені укладанням, наприклад, угод, строком на декілька років, які виходять за межі простої купівлі-продажу товарів і послуг, охоплюють низку взаємодоповнюваних чи взаємопов'язаних операцій на рівні виробництва, розробки й передачі технологій, збуту тощо. Тобто одним із інструментів регулювання міжнародних відносин у сфері виробництва є договори та угоди [5, с. 221–222]. Ці договори стосуються насамперед співробітництва у сфері виробництва, включаючи у

відповідних випадках співробітництво в дослідженнях і розробках в разі спеціалізації виробництв. Якби не були мотиви укладання договорів про промислове співробітництво, найчастіше в цих угодах передбачається обмін послугами чи товарами між зацікавленими сторонами. У деяких випадках продукція, отримана в результаті промислового співробітництва, використовується для оплати інших поставок чи послуг, які є частиною договору. Однак ці угоди завжди повинні відображати справжній дух співробітництва, який створює спільність інтересів [8, с. 437–438].

Залежно від кількості учасників договірних відносин міжнародні договори можуть бути дво- й багатосторонніми. У деяких договорах закріплюються норми загального, універсального порядку, розраховані на тривале їх використання. Існують також договори, в яких обумовлені конкретні зобов'язання (наприклад, сприяти будівництву конкретних об'єктів). Звичайно, такі договори динамічніші, вичерпують свою юридичну силу, як правило, одноразовим застосуванням. Практика міжнародного економічного співробітництва виробила такі види договорів, які активно застосовуються останнім часом, – міжнародні економічні договори. Наприклад, І.І. Дахно визначає міжнародний економічний договір як добровільну угоду між двома або більшою кількістю суб'єктів міжнародного права, відповідно до якої встановлюються, змінюються чи припиняються їхні взаємні права й обов'язки [9, с. 120]. Водночас В.Ф. Опришко визначає міжнародні економічні договори як добровільно укладені між державами рівноправні угоди економічного характеру, у яких закріплюються норми та принципи, що регулюють міжнародні економічні відносини [5, с. 44]. Удосконалюючи це визначення, В.В. Чайковська [10, с. 21] зазначає, що стороною міжнародного економічного договору можуть виступати не лише держави, а й наднаціональні утворення. Наприклад, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (статті 360–366 розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» присвячені саме навколишньому середовищу [11]). Сторони Угоди розвивають і зміцнюють співробітництво з питань охорони навколишнього середовища й так сприяють реалізації довгострокових цілей сталого розвитку та зеленої економіки. Передбачається, що посилення природоохоронної діяльності матиме позитивні наслідки для громадян і підприємств в Україні та ЄС.

Крім того, дослідження законодавства ЄС про довкілля реалізується через такі міжкультурні європейські установи, як Організація економічного співробітництва та розвитку, Рада Європи, а також у рамках Програми ООН з навколишнього середовища. Саме в рамках ЄС законодавство про довкілля формується як система з притаманними їй структурами, функціями й інструментами впливу на внутрішнє законодавство країн-членів і приречення правового розвитку інших європейських держав. Крім того, всі значні міжнародно-правові рішення апробуються як модель на різних рівнях

ЄС для безпосереднього або підбраного впровадження в національні правові системи чи ЄС дає розпорядження державам-членам самостійно вирішувати питання сприйняття цих міжнародно-правових актів. В.І. Лозо робить висновок, що історико-правове дослідження законодавства ЄС про довкілля ясно показує, що доцентрова тенденція економічної політики («глобалізація») і шлях співпраці є єдино прийнятними й оптимальними у вирішенні європейських і планетарних екологічних проблем [12, с. 68–69].

Україною вже зараз укладено понад 60 двосторонніх угод про торговельно-економічне співробітництво. Серед останніх можна виділити, наприклад, Угоду між Урядом України й Урядом Республіки Кіпр про економічне, наукове, технічне та промислове співробітництво від 4 липня 2011 р. (ратифіковано Законом України від 9 грудня 2011 р. № 4097-VI), Договір між Україною й Туркменістаном про довгострокове торговельно-економічне співробітництво від 12 вересня 2011 р. (ратифіковано Законом України від 4 липня 2012 р. № 5032-VI), Угоду між Урядом України та Урядом Ісламської Республіки Пакистан про торговельно-економічне співробітництво від 9 жовтня 2009 р. (ратифіковано Законом України від 5 жовтня 2010 р. № 2579-VI) тощо. Ці угоди сприяють розвитку галузей, що становлять взаємний інтерес двох держав, обміну науковою й технологічною інформацією, технічними спеціалістами та науково-дослідним устаткуванням, сприяють розвитку інфраструктурних проєктів, інших форм співробітництва [10, с. 22]. В економічній літературі визначено переваги й недоліки двосторонніх угод про торговельно-економічне співробітництво. До переваг, зокрема, зараховано такі: спрямування зусиль на вузькі сфери співробітництва, у яких витрати й вигоди ясно визначені, а контроль і планування більш ефективні; можливість урахувати якомога більшу кількість факторів впливу [13, с. 56].

Необхідно підкреслити, що міжнародні договори, які стосуються сфери виробництва, є найбільш типовою формою регулювання зв'язків між суб'єктами міжнародних економічних відносин. Це зумовлюється тим, що вони є засобом регулювання, який може найкращим чином забезпечити досягнення поставлених сторонами економічних цілей і водночас гарантувати дотримання принципу поваги суверенітету та невтручання однієї держави у внутрішні справи іншої.

Значну роль у розвитку міжнародних економічних відносин і регулювання сфери виробництва відіграє Організація ООН з промислового розвитку (далі – ЮНІДО) – міжнародна, спеціалізована міжурядова організація [14]. Основними напрямками діяльності ЮНІДО є участь в індустріалізації країн, що розвиваються, насамперед в індустріалізації країн Африки; сприяння впровадженню в країнах, що розвиваються, сучасних методів виробництва, програмування й управління, а також поширення технічної інформації, раціональне використан-

ня природних ресурсів, підготовка національних кадрів, залучення фінансових коштів для конкретних промислових проєктів; здійснення багатосторонньої технічної допомоги країнам, що розвиваються, через надання матеріальних і фінансових ресурсів у вигляді промислового устаткування, інженерно-консультаційних послуг і технологій, а також організація міжнародних торгів на розташування замовлень у цих країнах; сприяння розвитку міжнародного промислового співробітництва; надання технічної допомоги в будівництві промислових об'єктів шляхом використання експертів, консультантів; надання консультативної допомоги через проведення конференцій, нарад і зустрічей представників промисловості, профспілок, споживачів із питань найефективнішого застосування промислових методів виробництва в країнах, що розвиваються [15].

У рамках цієї міжнародної організації реалізуються досить важливі проєкти, такі як, наприклад, видання друкованих матеріалів Центру міжнародного промислового співробітництва ЮНІДО щодо актуальних питань виробництва. Так, відповідно до даних Генерального директорату з питань підприємництва і промисловості (Directorate-General Enterprise and Industry), для економічного оздоровлення Європи вже сьогодні, як ніколи раніше, потрібен реальний сектор екологічного виробництва. На частку промисловості припадає близько 16% ВВП ЄС, і до 2020 р. Єврокомісія планує довести її до 20%. Крім того, ЄС вітає й підтримує зусилля держав-учасниць щодо підвищення стійкості та ефективності використання ресурсів. До 2020 р. очікується подвоєння світового ринку екологічно чистих технологій, який сьогодні оцінюється в 380 млрд євро. Згідно з прогнозами, його обсяг досягне 765 млрд євро. Такі сегменти, як, наприклад, автоматизоване сортування відходів, будуть розвиватись швидшими темпами [16, с. 57].

Ще одним наріжним каменем нової промислової революції є так звані ключові високоефективні технології (наприклад, використання корозійностійких наноматеріалів для будівництва мостів, жаростійкі матеріали для літальних апаратів тощо), які в черговий раз зробили Європу колискою нових методів виробництва. Більше того, перед Європою стоїть завдання щодо розширення екологічно безпечного виробництва та припинення безперервного спаду, викликаного економічною кризою. Це дасть змогу істотно знизити витрати шляхом вигідного інвестування у виробництво, а також полегшить тягар європейських споживачів, буде стимулом для збільшення експорту в країни, що не входять у загальний ринок [16, с. 58].

9 червня 2016 р. в м. Батумі, Грузія, під егідою Європейської економічної комісії ООН пройшла восьма Конференція міністрів з навколишнього середовища. Її учасники обговорили екологічні проблеми, з якими стикаються країни європейського регіону. На порядку денний було винесено, а згодом схвалено план

озеленення економіки Європи, який містить низку заходів, спрямованих на зниження екологічних ризиків, зміцнення економічного прогресу, підвищення рівня життя і зміцнення соціальної рівності населення [17].

На розгляд делегатів Конференції було представлено доповідь ООН, у якій повідомляється, що забруднення повітря, нездоровий спосіб життя й розрив між людьми та навколишнім середовищем чинять усе більш негативний вплив на життя і здоров'я мешканців Європи. Близько 95 відсотків міських жителів Європи дихають повітрям, рівень забруднення якого вищий за допустимі норми. У 2012 р. понад 500 тисяч передчасних смертей у регіоні зумовлені якістю зовнішнього повітря і 100 тисяч випадків – повітря в приміщеннях. Європа стикається з проблемами деградації землі та скорочення біологічного розмаїття. Найвищі темпи втрат різноманітних видів флори й фауни спостерігаються у Східній і Західній Європі, а найнижчі – у Центральній Європі та країнах Центральної Азії. Експерти відзначають, що збереження й відновлення біорізноманіття може допомогти вирішити багато проблем, у тому числі перейти до сталого виробництва, забезпечити водопостачання і зменшити загрози, пов'язані з природними лихами та зміною клімату.

Висновки

Необхідно відзначити, що серед міжнародних домовленостей із питань навколишнього середовища поки що немає такої, яка містила б найбільш важливі принципи міждержавної природоохоронної взаємодії. Тобто запровадження єдиних підходів до системи принципів у сфері захисту навколишнього середовища є необхідним. У багатьох країнах світу створено ефективні організаційні структури й діючий механізм правового регулювання охорони навколишнього середовища, функціонують великі наукові та науково-виробничі центри. Практична охорона навколишнього середовища перетворилася в досить потужну галузь виробництва – утворилася широко розгалужена система, що має у своєму розпорядженні засоби управління якістю навколишнього середовища.

З вищевикладеного варто підкреслити, що ефективний розвиток міжнародно-правових відносин у сфері виробництва (ці відносини регулюються міжнародним економічним правом загалом і міжнародним екологічним правом залежно від конкретних проблем природоохоронного співробітництва, тобто важливо, наскільки ефективно використовується економічний механізм у галузі охорони навколишнього природного середовища й, навпаки, як швидко проходять процеси екологізації сфери виробництва) можливий тільки на основі належного дотримання принципів і норм міжнародного права, а їх регулювання здійснюється переважно за допомогою таких інструментів, як акти міжнародних організацій, міжнародні договори, та іншими засобами.

Список використаних джерел:

1. Правознавство : [підручник] / [В.Ф. Опришко, Ф.П. Шульженко, С.І. Шимон та ін.] ; за заг. ред. В.Ф. Опришка, Ф.П. Шульженка. – К. : КНЕУ, 2003. – 767 с.
2. Устав Организации Объединенных Наций 1945 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/documents/charter/>.
3. Кириченко Л.С. Стандартизація і сертифікація товарів та послуг : [підручник] / Л.С. Кириченко, А.А. Самойленко. – Х. : Ранок, 2008. – 240 с.
4. ISO 14000 – Environmental management [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.iso.org/iso/home/standards/management-standards/iso14000.htm>.
5. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право : [підручник] / В.Ф. Опришко. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2003. – 311 с.
6. Дюбуї Л. Матеріальне право Європейського Союзу / Л. Дюбуї, К. Блюман ; пер. з франц. Є.Т. Марічева. – 2-ге вид. – К. : ІМВ, 2002. – 376 с.
7. Шимова О.С. Основи екології та економіка природокористування / О.С. Шимова, Н.К. Соколовський. – 2-е вид., перероб. і доп. – Мн. : БГЕУ, 2002. – 367 с.
8. Міжнародні комерційні угоди та розрахунки: нормативно-правове регламентування : [навчальний посібник] / за ред. Ю.Г. Козака, Н.С. Логвінової. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 648 с.
9. Дахно І.І. Міжнародне економічне право : [навчальний посібник] / І.І. Дахно. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 304 с.
10. Чайковська В.В. Міжнародні економічні договори як джерела правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності / В.В. Чайковська // Альманах міжнародного права. – 2015. – Вип. 7. – С. 20–31.
11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344.
12. Лозо В.И. Правовые основы экологической стратегии Европейского Союза (концепция, программное обеспечение, систематизация и комментарий действующего законодательства ЕС) : [монография] / В.И. Лозо. – Х. : Право, 2008. – 368 с.
13. Троян І.А. Сутність і механізм субрегіонального торговельного співробітництва країн / І.А. Троян // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 176. – С. 53–57.
14. Устав Организации ООН по промышленному развитию, 8 апреля 1979 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_073.
15. Пріоритети Організації ООН з промислового розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.unido.ru/>.
16. Промышленная революция возвращает производство в Европу // Вестник Центра Организации Объединенных Наций по промышленному развитию. – 2013. – № 11. – С. 57–58.
17. На Конференции в Батуми принят план по озеленению экономики Европы // Центр новостей ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/russian/news/story.asp?NewsID=26081#.V1mhpPmLTU>.

Статья посвящена анализу правовых инструментов, которые функционируют в международном праве для регулирования сферы производства, значению этих инструментов экологической политики Европейского Союза, а также формулировке выводов и предложений, которые имеют значение для совершенствования и дальнейшего развития национального законодательства.

Ключевые слова: правовые инструменты, сфера производства, экономическое сотрудничество, окружающая среда, акты международных организаций, международные договоры.

The article analyzes the legal instruments that operate in the international law for the regulation of the production, the value of these instruments of environmental policy of the European Union, as well as the formulation of conclusions and proposals that are relevant to the improvement and further development of national legislation.

Key words: legal instruments, production, economic cooperation, environment, acts of international organizations, international treaties.

